

Kálnai Zsolt levezető elnök köszöntője

Tisztelt Konferencia, Hölgyeim, Uraim, kedves Diákok!

Az a megtiszteltetés ért, hogy a Diéta szervezői engem kértek fel a levezető elnöki teendők ellátására. A feladat sajátosságát és vele nehézségét az adja, hogy a Bihar Diéta VI. ülészsaka egyszerre áll a korábbi tudományos összejövetelek hagyományának, az új évezred itt és most jelentkező kihívásainak, és gróf Batthyány Lajos emlékezetének metszéspontjában. „él Bihar, élteti szent hite...”, de hogy hogyan fog élni, lesz-e még 20 év múlva is, lesz-e hagyomány- és értékteremtő ereje e tájnak, e térségnek, arra most nehezebb választ adni, nehezebb, mint akár néhány évvel ezelőtt is. A korábbi évek konferenciái szorosán vett bihari témákról szóltak. A bihari terület társadalmának, gazdaságának, népi életének, közigazgatási, politikai változásainak történetét, korrajzát, egy-egy jelentősebb szülöttjének gazdag, alkotó életét mutatták be. Jelentőségük abban állt, hogy nem hagyták a felejtés enyészetének elődeink küzdelmét, jelenvalóvá, példává tették azt, ami itt ezen a helyen történt az elmúlt idők folyamán. Hiánypótló vállalkozás volt, nagyszerű kísérlet, e nélkül kevésbé értenénk meg az itteniek félelmeit és reményeit, azokat a mélyben uralkodó áramlatokat, amelyek a felszínen néha korlátként érzékelünk, máskor pedig éppen hogy az alkalmazkodás forrásait adják.

Ebbe a hagyományba illeszkedik a mostani ülészsak, de azzal az új elhatározással, hogy Bihar egy jól körülhatárolható korszakából, a reformkorból, illetve a dualizmus időszakából villantson fel néhány képet. Nem véletlen egybeesés ez a Batthyány-émlékéssel, ami szintén ehhez a történelmi időszakhoz kapcsolódik, mintegy kötelezve a konferenciát és annak megnyitóját a hős miniszterelnök emlékezetére. A szervezők részéről az újabb diéta témája az emlékéssel adva volt, a kérdés csak az volt, hogy gróf Batthyány Lajos politikusi, közéleti tevékenységének bemutatása mellett kínál-e Bihar vármegye jelentősebb, a korábbi diétákon fel nem dolgozott, a reformkorhoz és az azt követő időszakokhoz kapcsolódó történelmi témákat. A lehetséges témák keresését nehezítette, hogy Batthyányhoz kötődően – bihari vonatkozásai nem lévén – olyan közös pontokat kellett keresni, amivel a Diéta bihari jellegének hagyománya fenntartható marad. Ilyen a politikusi pálya tragikus vége Szacsvey Imrénél és ilyen a Tisza Lajos politikusi teljesítményének alapvetően gyakorlati jellege, amely Batthyányhoz hasonlatosan az ideológi-

kusságot, az elméleti tevékenységet nagy részben nélkülözte. A mostani diéta külön előadásban nem szól a reformkor helyi politikusainak egyik legjelentősebbikéről, a forradalom és szabadságharc délvidéki kormánybiztosáról, Beöthy Ödönről, de Szacs vay politikussá válásában elévülhetetlen szerepe, valamint Tisza Lajoshoz fűződő baráti, majd ellenséges viszonya itt is hangsúlyosan jelenik meg. Bízom benne, hogy a későbbi diéták önálló témaként Beöthy Ödön politikusi tevékenységének feldolgozása sem várat sokáig magára.

200 éve született gróf Batthyány Lajos, az 1848-as, első magyar felelős kormány miniszterelnöke, akit a forradalom és szabadságharc leverése után Haynau tevékeny közbenjárására az aradi vértanúkkal egy napon, 1849. október 6-án, Pesten végeztek ki. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének két kiváló tanára különböző megközelítésből dolgozta fel Batthyány politikusi és miniszterelnöki tevékenységét, ami más fényt vet Széchenyi István centrumkoncepciójának tükrében, és mást a kormányzati felelősség és magyar alkotmány reformjának szempontjából. Politikusi rátermettségét már kortársai is magasra értékelték. Kossuth Lajos 1847. október 28-án gróf Wesselényi Miklóshoz írott levelében megállapította: "Barátom, ez ember előtt kalapot veszünk, a legváratlanabb körülményekben is éles látású, mint a hiúz, maga elhatározásában sebes, mint a villám, s aztán szilárd és hajthatatlan, mintha minden idege vasból volna." Elismertsége azóta is töretlen. Hahner Péter, életútjának romantikus fordulataiban Batthyányt Jókai-hősnek nevezi, aki a XIX. század egyik legtisztességesebb, legönzettelenebb és legbátrabb politikusaként maradt meg a nemzet emlékezetében. Pedig nem „forradalmi mártírnak született”, családja ősi arisztokrata családként eredetét a honfoglalás koráig vezette vissza, fiatalkorában a bécsi Klinkowström-féle nevelőintézetben Habsburg-hű nevelést kapott, hogy azután a kor arisztokrata fiúgyermekéhez hasonlatosan, megszokott módon maga is kadétként szolgáljon, ő jelesül a Miklós-huszároknál Itáliában. De innen, a családi hagyományokból táplálkozott Batthyány Lajos közismert büszkesége is, öntudata és magabiztossága, amely alapvetően meg is határozta személyiségét, politikai döntéseit. Fiatal kora ellenére már a 30-as évek végén a nemesi ellenzék legbefolyásosabb tagjai között találjuk, és csak az őt nem ismerők lepődhetnek meg fényes politikai pályájának fényes betetőzéseként miniszterelnöki kinevezésén.

Milyen is volt a reformkori politikai elit, kikkel küzdött gróf Batthyány Lajos a feudális társadalom, az abszolutisztikus kormányzati rendszer és a nemzeti függés felszámolásáért. Erről is hallhatunk „A reformkori politikai elit sajátosságai” című előadás keretében. Ebben láthatóvá válik az azóta is hön áhított nemzeti egység megteremtése irányába ható érdekegyesítési politika Batthyányja. Az az államférfi, aki tevőlegesen ösztönözte a reformfo-

lyamat fejlődését, személyes részvételével erősítette az oppozíció elfogadottságát, és éppen ezért nem volt hajlandó azokban a vitákban részt venni (pl. a Széchenyi István és Kossuth Lajos között lezajló ún. "Kelet Népe-vitában"), amely gyengítette az ellenzéki egységet. Ebből is érthető, és egyáltalán nem mondható véletlennek, hogy 1847-től már ő az ellenzéki párt vezetője, és majd osztatlan tekintéllyel - akkori szóhasználattal - az ország első felelős kormányának elnöke.

A korábbi konferenciák többségében uralkodó néprajzi, helytörténeti jellegű megközelítést a mostanin felváltja a kizárólagos történeti szempontú vizsgálódás. Szacs vay Imre, az „elfeledett vértanú” emlékezete, valamint Tisza Lajos, a „bihari adminisztrátor” politikai pályáivének felrajzolása ebből a nézőpontból túlmutat helyi jelentőségénél, országos összefüggésekbe ágyazva jelenik meg.

Szacs vay Imre az országgyűlés 1849 januárjában, már Debrecenben megválasztott jegyzője, Kossuth Lajos bizalmas híve, Nagyvárad első népképviselési országgyűlési képviselője volt. A nagyváradi jogi tanulmányok után a berettyóújfalui vonatkozásokkal is bíró Beöthy Ödön jurátusaként továbbra is itt maradt Biharban, hogy azután az országosan is jelentős Bihar vármegyei liberális reformellenzék tagjaként politizáljon. Politikai pályája, ha más irányt is vett az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban, mint Batthyányé, végét tekintve azonos volt. A Függetlenségi Nyilatkozat egyik aláírójaként a császári hatóságok perbe fogták, kötél általi halálra ítélték és kivégezték. Életének, tevékenységének, Nagyváradhoz kötődő kapcsolatának nyomon követése, és kivégzése körülményeinek feltárása, emlékének ápolása a Bihari Diéta szívesen vállalt feladata.

Talán kevésbé ismert, de hatását tekintve mégsem elhanyagolható a szintén Biharhoz kötődő Tisza Lajos politikai és kormányzati tevékenysége. Ki is volt Tisza Lajos? Tisza Kálmán, a későbbi miniszterelnök és a több kormányban is miniszter, gróf Tisza Lajos apja, Bihar leggazdagabb középnemes. Ha csak annyit tudnánk róla, amit temetésekor elmondtak méltatásaként: a tudományok és a művészetek pártolója, áldozatot vállaló a „közintézmények” területén, akkor szép emlékezetünkben tarthatnánk meg. De róla van szó akkor is, amikor Bihar vármegye „véreskezű adminisztrátorának” képét rajzoljuk meg. Ellentmondásos politikai pályáján az ellenzéki Tisza Lajusból a bécsi udvar rendpárti kiszolgálója lett, akiből a beváltatlan politikai ambíciók, a sértett büszkeség és a revánsvágy gyűlöletes figurát formált. Tisza Lajos politikai pályáivének részletekbe menő felrajzolásával „Beöthy Ödön ádáz politikai ellenlábas és politikai ellenképe” bontakozik ki, ami a kutatás számára az összehasonlítás és különbségtétel finom árnyalataiban a személyes tragikum bemutatásnak lehetőségét adja.

Mint minden magát komolyan vevő megnyitónak, ennek is számot kell adni a konferencia mibenlétéről, a helyi társadalomban betöltött szerepéről. E nagyszámú résztvevő, hallgatóság, soraiban nem kevés diákkal, a választ nagymértékben leegyszerűsíti. De ez túl egyszerű út volna, ezért nem is választanám. Két, nálamnál erről többet mondó filozófust hívok segítségül a kifejtéshez. Az egyik Friedrich Nietzsche a nagy német kultúrákritikus, a másik pedig a kiváló francia filozófus, Paul Ricoeur.

Nietzsche szerint az ember három tekintetben igényli a történelmet: „igényli mint tevékeny és törekvő lény, mint megőrző és tisztelő lény, s mint szenvedő és szabadulásra szoruló lény.” A történelem hasznáról és káráról elmélkedve megállapítja, hogy a történelem mindazoké, akiknek mintaképek, tanítók, „vigasztalók” kellene, amilyeneket nem talál meg a társai közt és a jelenben. „...korunk oly silány, mondta Goethe, hogy a költő az őt körülvevő emberi életben nem talál többé használható naturát”. A reformkor nagyszerű emberi teljesítményei azt hitetik el velünk, hogy ami egyszer lehetséges volt itt, ennél fogva talán egyszer újra lehetséges lesz, „bátrabban járja útját, mert immár a kétség, ... hogy nem a lehetetlent akarja-e, félre lett takarítva az útjából”.

Gróf Batthyány Lajos néhány kivételesnek mondható történelmi személylyel, íróval, művésszel egyetemben a mostani magyar konzervatívok és liberálisok által is nagyra tartott alakja a magyar történelemnek. Számos jellemvonása, tette predesztinálja erre a szerepre. A nemzetiségi kérdés szélsőségektől mentes kezelésének kezdeményezése nem kis államférfiúi bölcsességre vallott már a saját korában is, mikor a szabadságharc kezdetén a velünk ellenséges horvátok számára "belső ügyeik" intézésében a latin mellett saját anyanyelvük használata jogának megadását javasolta. De abban sem volt elhanyagolható a szerepe a „törvényesség ösvényéhez ragaszkodó” politikájának, hogy az új, alkotmányos berendezkedés, a polgári állam megteremtésére rendezett, parlamentáris keretek között kerüljön sor. Ameddig megehetette, addig miniszterelnökként megpróbálta elkerülni a társadalmi és politikai ellentétek kiéleződését, hogy biztosítsa a nagy célok eléréséhez szükséges nemzeti egység fennmaradását, és amikor már nem volt lehetősége érdemben befolyásolni az eseményeket, reálpolitikusként lemondott miniszterelnöki tisztségéről, hogy alaptalan reménnyel ne kecssegtessen a menthetetlen felől. Példa ez, nem is akármilyen, a „nagy ember” tanúságtétele, aki nem hiszi, hogy „minden amit ő mond és csinál, az nagyobb, mint bármi, ami eddig történt”. Majd a jövő teszi azzá, a tőle nem befolyásolható jövő: kivétellessé és megkerülhetetlenné, Nietzschével mondva: mintaképpé, tanítóvá és vigasztalóvá.

Hogyan lesz az emlékezésből történelmi, történetírók által alkotott, általuk fenntartott emlékezet, kérdezi Paul Ricoeur. Ricoeur válasza David

Carrt követve nem lehet más, mint az, hogy a folytonos narrativizálás eredményeként megy át egyik a másikba. Életünk tudatosítása élményeink, tapasztalataink szüntelenül elbeszélő formába öntése, ekként lehetséges az átadása további önmagunknak, és mindenki másnak. Másképpen mondva, az egymástól függetlenül létező tapasztalatokat, jelen esetben a történelmieket időrendileg tagoljuk, majd cselekményes formába rendszerezzük, hogy ezáltal elbeszélhetővé, jelentéssel bíróvá emeljük. És ez már önmagában sem kevés egy tudománytól, amely az ember önmegértésére törekszik.

Ezekkel a gondolatokkal, jó szívvel kívánom a konferencia résztvevői figyelmébe az elkövetkező előadásokat, a kötetbe szerkesztett változatot olvasóknak pedig az értő tanulmányozást.

Mielőtt azonban a felkért, kiváló tudósoknak átadnám a szót, fontos kötelességemnek teszek eleget akkor, amikor VI. Bihari Diéta létrehozásában szerepet vállaló, közreműködő szervezeteknek, civil egyesületeknek és személyeknek megköszönöm azt a támogatást, amivel e ténylegesen hiánypótló tudományos konferencia megrendezésére sor kerülhetett.